

A group of children, mostly girls, are sitting on a lush green grassy field. They are dressed in casual, sporty clothing like t-shirts, tank tops, and shorts. Some are wearing hats. They are all smiling and looking towards the camera. The scene is bright and sunny, with shadows cast on the grass. In the top left corner, there is a blue rectangular box with the text 'A FONS...'. At the bottom, there is a dark blue banner with white text.

A FONS...

Possibilitats i complicitats entre el lleure educatiu i l'escola

Edgar Iglesias Vidal, Pere Soler Masó

En aquest monogràfic hi presentem alguns elements que, segons el nostre parer, mostren el potencial de l'educació en el lleure a Catalunya. També hi exposem quatre experiències que avalen les possibilitats i les connexions que es poden establir amb l'escola. L'únic objectiu que es persegueix és fer evident que, en educació, sumar multiplica.

ELEMENTS QUE CONVERTEIXEN L'EDUCACIÓ EN EL LLEURE EN UN CONTEXT EDUCATIU RIC I PLE D'ACTIUS

L'educació en el lleure a Catalunya és passat, present i futur. Segons el portal Jovecat de la Generalitat de Catalunya –que recull només les activitats de lleure educatiu que se li comuniquen–, hi ha un increment constant pel que fa les activitats de lleure educatiu (campaments, camps de treball, rutes, colònies, casals, etc.). L'any 2021 (encara amb limitacions per la pandèmia) es va arribar a les 11.710 activitats, amb 595.809 persones participants, amb la qual cosa es van doblar les xifres de 2010. Les dades que us acabem de presentar constitueixen només un petit indicador de la fortalesa de les iniciatives que tenen lloc en el lleure educatiu, ja que no les recullen totes.

L'educació en el lleure: Una llarga trajectòria que mira cap al futur

L'educació en el lleure evidencia una llarga trajectòria que ha contribuït a cohesionar i promoure la transformació social de Catalunya. Es tracta d'un context educatiu amb més d'un segle d'existència, caracteritzat per un compromís educatiu

basat en uns valors democràtics i alineat amb els plantejaments crítics de la pedagogia social.

A més, el seu valor educatiu és socialment reconegut avui dia, atès que desenvolupa un paper central dins els ecosistemes formatius locals. L'informe de la Comissió Internacional sobre els futurs de l'educació de la Unesco (2022) planteja que un dels principis fonamentals que ha de guiar la construcció del futur és l'enfortiment de l'educació com a projecte públic i com a bé comú. En aquest sentit, ja fa temps que hi ha aportacions que assenyalen la necessitat d'ampliar les fronteres dels temps i els espais educatius més enllà dels contextos formals d'aprenentatge (Bronkhorst i Akkerman, 2016; Esteban-Guitart et al., 2018). Al mateix temps, també es reivindica la vinculació de diferents agents i contextos de socialització

Ja fa temps que hi ha aportacions que assenyalen la necessitat d'ampliar les fronteres dels temps i els espais educatius més enllà dels contextos formals d'aprenentatge

PARAULES CLAU

- educació en el lleure
- continuïtats educatives
- equitat i aprenentatge amb sentit

com ara l'escola i els recursos i serveis comunitaris (Hannon et al., 2009).

L'heterogeneïtat com a element descriptiu i de riquesa en el lleure educatiu

Són diverses les modalitats organitzatives i els projectes educatius que dibuixen l'heterogeneïtat de l'educació en el lleure. A Catalunya les iniciatives són promogudes des de caus, esplais, ludoteques, centres d'autogestió juvenil, colònies, campaments, casals o nombroses iniciatives educatives de base comunitària i també empresarial.

És justament en aquest sentit que s'estableix el terme *educació en el lleure de base comunitària* (Generalitat de Catalunya, 2010), amb l'objectiu de reforçar i donar visibilitat a la funció educativa i de compromís de centenars de persones joves voluntàries que, des de la seva participació continuada en el temps, contribueixen a promoure el progrés educatiu de la comunitat.

El sector del lleure educatiu disposa d'abundants i interessants anàlisis (Rocha-Scarpetta, 2019; Morata et al., 2019; Trilla, 2012) que coincideixen a associar la seva pluralitat d'agents, organitzacions, discursos o plantejaments amb la riquesa i la capacitat per generar experiències

Aquesta mirada holística de dins i fora de l'escola en el marc de les competències per a la vida cal que comparteixin un mateix llenguatge i discurs

d'aprenentatge amb sentit. Per això es reconeix i se sistematitzen aquests aprenentatges en el marc de les competències per a la vida en el lleure educatiu (Aliança Educació 360, 2019), de manera que aquesta mirada holística de dins i fora l'escola comparteixi un mateix llenguatge i un mateix discurs.

La solidesa i la identitat de l'educació en el lleure proporciona oportunitats educatives

L'educació en el lleure compta amb prou solidesa i amb prou identitat per garantir oportunitats educatives coherents amb la seva essència.

En contraposició, i a partir de la deriva neoliberal predominant, observem sovint com algunes propostes educatives desapareixen i d'altres transformen la formació en el temps lliure en productes de consum i en activitats sense sentit educatiu. Per això proposem un exercici de contrast entre l'educació en el lleure i altres propostes formatives o simplement de lleure, supeditades als valors i a les pràctiques neoliberals. Ho fem segons uns eixos que considerem útils i que són coherents amb plantejaments que consideren que

l'educació esdevé un exercici polític (Giroux, 2003; Carbonell, 2018).

L'eix axiològic

- L'educació en el lleure té una llarga tradició de concreció i compartició dels valors que fonamenten projectes i activitats, en coherència amb la promoció dels drets humans (per exemple: la justícia social, l'equitat, la cooperació o la col·lectivitat).
- En canvi, unes altres propostes limitades per la deriva neoliberal o no expliciten clarament els valors que sustenten les propostes, o es fonamenten en valors com ara l'individualisme o la competència, excusant-se en el criteri meritocràtic.

L'eix del temps

- L'educació en el lleure propicia espais de reflexió, pausa i presa de consciència. Són condicions que faciliten la construcció d'un futur encara no practicat des del present i on predomina la importància del procés, més que no pas del resultat.

L'educació en el lleure gaudeix de prou solidesa i identitat per garantir oportunitats educatives coherents amb la seva essència, en contraposició a productes de consum i activitats sense sentit educatiu de caire neoliberal

- En canvi, unes altres propostes limitades per la deriva neoliberal es relacionen amb el que autors com ara Garcés (2020) anomenen *capitalisme cognitiu*, on s'evidencia que l'educació està sotmesa a un ritme vertiginós, des del producte educatiu de consum, i amb la mirada exclusiva en el present (és a dir, l'ara i l'aquí).

L'eix de la persona

- L'educació en el lleure necessita la suma de persones, és a dir, la configuració i el reconeixement del grup. Sovint esdevé un espai de resistència i transformació per prendre consciència de les necessitats comunes del grup i de la seva comunitat de referència.
- En canvi, tal com adverteix Harvey (2007), un dels triomfs del neoliberalisme és reduir les reivindicacions col·lectives a espais i moviments sectorials, en detriment d'iniciatives transversals de conjunt. És així com les propostes limitades per la deriva neoliberal fomenten la individualització i la fragmentació de les relacions socials. De fet, posar l'accent només en el subjecte suposa concebre que els temps són exclusivament individuals. En conseqüència, un espai educatiu basat en finalitats lucratives pot perfectament desenvolupar-se en una franja específica de temps únicament amb dos o tres participants.

L'eix de l'acompanyament

- L'educació en el lleure s'orienta cap a la generació de processos que des de l'acompanyament faciliten experiències d'aprenentatge i de creixement personal. De fet, no és concebuda

El principi dialògic permet construir una presa de consciència entorn del principi «em transformo interiorment per poder transformar el món»

com una proposta efímera que desapareix un cop s'ha acabat o s'han satisfet unes necessitats determinades.

- En canvi, unes altres propostes limitades per la deriva neoliberal s'orienten cap al resultat educatiu immediat, i ho fan a través d'una oferta d'activitats efímera que ha estat dissenyada per satisfer les necessitats individuals.

L'eix dialògic

- L'educació en el lleure inclou el diàleg com a eina bàsica dins del seu mètode formatiu. Per exemple: en les activitats s'hi plantegen contínuament interrogants com a via d'aprenentatge. Aquest principi dialògic permet construir una presa de consciència entorn del principi «em transformo interiorment per poder transformar el món».
- En canvi, unes altres propostes limitades per la deriva neoliberal plantegen recurrentment un parany: «sempre ens falten les condicions suficients per transformar el món». És a dir, la realitat és tan complexa que la comesa de l'educació no és la transformació social. A més, la via d'aprenentatge equival a oferir respostes categòriques i no pas compartir interrogants.



El lleure educatiu com a motor de socialització i d'equitat

L'educació en el lleure ofereix activitats educatives dins els períodes de socialització. A causa de l'increment del seu reconeixement social i educatiu i de la seva presència, la socialització esdevé un dels motors de la seva existència. És des d'aquesta funció socialitzadora que es generen oportunitats per promoure la inclusió, les pertinències, les relacions i els vincles. A més, l'educació en el lleure es caracteritza per la capacitat que té de propiciar marcs de sentit vivencials compartits que són descrits pels seus participants com a espais de seguretat i benestar. En molts casos, les persones que hi participen

vinculen la seva identitat amb afirmacions del tipus: «soc una noia de cau» o «jo soc d'esp-lai». A més, les relacions interpersonals que es construeixen dins l'organització educativa en traspassen la geografia física i temporal.

Per afavorir la complicitat entre l'escola i el lleure educatiu

Per construir una aliança sòlida i sostinguda en el temps entre l'escola i una entitat educativa de lleure cal que es compleixin algunes condicions i que es facin alguns passos. A continuació n'ensem alguns que s'articulen i que es desenvolupen des de tres principis inspirats en un treball previ (Iglesias, 2021).



- Conèixer: què fem cadascú?
- Reconèixer: en què ens necessitem per millorar allò que fem?
- Transformar: impulsem canvis dins l'organització, l'escola, l'entitat, la comunitat o les persones.

Quan ens referim a *conèixer*, proposem tenir en compte algunes qüestions clau: a qui i què hem de conèixer? Per exemple:

- *Persones*. Figures professionals específiques? Un TIS o una TIS del centre educatiu? La coordinadora pedagògica de l'entitat?
- *Organitzacions*. Sabem quines diferències hi ha entre una ludoteca i un esplai?

- *Temps educatiu*. L'oferta educativa d'estiu?
- *Evidències que genera l'ecosistema*. Coneixem documents de referència que analitzin l'ecosistema?

Per construir una aliança sòlida i sostinguda en el temps entre l'escola i una entitat educativa de lleure cal que es compleixin algunes condicions i que es facin alguns passos

Quan i com volem conèixer? Per exemple:

- *Presencialment*. Des d'espais de relació o coordinació tècnica? Des d'un projecte educatiu compartit?
- *Virtualment*. Hem entrat a les webs de les organitzacions educatives del nostre entorn?

Quan ens referim a *reconèixer*, proposem valorar i considerar la tasca que fan els altres i estudiar maneres diverses de connectar-hi. Per exemple:

- *Per donar resposta a les necessitats*. Ens trobem davant reptes als quals la pròpia escola o entitat educativa no pot donar resposta?
- *Per enriquir els aprenentatges*. Som un escola que pretén conèixer la línia pedagògica de l'entitat de lleure educatiu del barri i establir continuïtats educatives?

Amb qui ens podem connectar? Per exemple:

- *Amb agents educatius*. Participem en espais on hi ha múltiples agents que actuen en base a objectius i necessitats compartides?
- *Amb persones amb noves oportunitats d'aprenentatge*. Si som docents, som conscients de la importància de conèixer l'oferta educativa fora del temps lectiu per difondre-la entre el nostre alumnat?

Quan i com volem connectar-nos? Per exemple:

- *Amb quins temps*. Hem pensat que hi ha connexions que si les fem massa ràpid no són sostenibles? O al revés? Ens hem posat d'acord en els temps?
- *Amb perfils estratègics*. Hi ha perfils professionals que permeten que, a través de la seva tasca, el conjunt de l'organització quedi connectada amb l'ecosistema: hi hem pensat?

Quan ens referim a *transformar*, proposem explicitar, concretar i compartir aspectes o qüestions que ens afecten i que volem millorar, canviar o potenciar

- *Amb eines estratègiques.* Hem impulsat formacions comunitàries en les quals participen perfils professionals del mateix ecosistema?

Quan ens referim a *transformar*, proposem explicitar, concretar i compartir aspectes o qüestions que ens afecten i que volem millorar, canviar o potenciar. Per exemple:

- *Per crear un entorn més acollidor*, humà i sensible envers les persones. Què podem aportar-hi? Quines accions concretes podem realitzar a la nostra comunitat? Podem actuar-hi conjuntament?
- *Per contribuir a assolir més equitat.* Podrem contribuir a canviar algunes de les condicions d'injustícia social que pateixen algunes famílies? Podem cercar aliances?
- *Per generar més oportunitats d'aprenentatge.* Hem connectat les nostres activitats a nous espais i agents de l'ecosistema (places, parcs, artistes)? Ens hem transformat com a organització des de la connexió?

COMENTARI FINAL

És hora, doncs, d'aprofundir en la riquesa de l'educació en el lleure a través de quatre expe-

riències que evidencien les potencialitats de la seva aliança amb l'escola. Viatgem per Barcelona, Madrid i Gijón, i si bé cada iniciativa és singular, en comú mostren com la continuïtat dels temps educatius multiplica les oportunitats d'aprenentatge d'infants i joves. A més, ho fan en base a l'equitat, el compromís i la qualitat educativa. •

Referències bibliogràfiques

- Aliança Educació 360 (2019). *Competències per a la vida en el lleure educatiu*. Fundació Jaume Bofill.
- Bronkhorst, L. H. i Akkerman, S. F. (2016). At the boundary of school: Continuity and discontinuity in learning across contexts. *Educational Research Review*, (19), 18-35. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2016.04.001>
- Carbonell, J. (2018). *L'educació és política*. Octaedro.
- Esteban-Guitart, M., Coll, C. i Penuel, W. (2018). Learning across settings and time in the Digital Age. *Digital Education Review*, (33), 1-16. <https://doi.org/10.1344/der.2018.33.%25>
- Garcés, M. (2020). *Escola d'aprenents*. Galàxia Gutenberg.
- Generalitat de Catalunya (2010). *Mesures de foment, reconeixement i suport de l'educació en el lleure de base comunitària*. Departament d'Acció Social i Ciutadania. Secretaria de Joventut.
- Giroux, H. (2003). *La escuela y la lucha por la ciudadanía: Pedagogia crítica de la época moderna*. Siglo XXI de España Editores.
- Hannon, V., Thomas, L., Ward, S. i Beresford, T. (2019). *Local learning ecosystems: Emerging models*. Innovation Unit.
- Harvey, D. (2007). *Breve historia del neoliberalismo*. Akal.
- Iglesias, E. (2021). Ecosistemes d'aprenentatge: Més enllà del programa IntersECCions. *IntersECCions. Educació. Cultura. Comunitat*. Ajuntament del Prat de Llobregat.
- Morata, T., Palasí, E., Marzo, M. i Pulido, M. Á. (2019). Estàndards de qualitat de cohesió social en els territoris en el marc de les organitzacions de lleure educatiu i acció sociocultural. *Educa-*

- ció Social: Revista d'Intervenció Socioeducativa*, (73), 17-37.
- Rocha-Scarpetta, J.-A. (2019). L'estudi del lleure educatiu: Una perspectiva internacional i transcultural. *Educació Social: Revista d'Intervenció Socioeducativa*, (73), 1-23.
- Trilla, J. (2012). Els discursos de l'educació en el lleure. *Educació Social: Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 50, 31-45.
- Unesco (2022). *Reimaginem junts el nostre futur: Un nou contracte social per a l'educació*. Unesco.
- Valls, N., Créixams, C., Borison, A. i Font, A. (2007). *Aprenentatges en l'àmbit associatiu de l'educació en el lleure*. Observatori Català de la Joventut. Secretaria de Joventut. Generalitat de Catalunya.

Hem parlat de:

- Acció comunitària.
- Contextos d'aprenentatge / entorn.
- Equitat.

Autors

Edgar Iglesias Vidal

Pere Soler Masó

Universitat de Girona. Col·lectiu Liberi, Grup de Recerca en Infància, Joventut i Comunitat
edgar.iglesiasv@udg.edu
pere.soler@udg.edu

Aquest article fou sol·licitat per GUIX. ELEMENTS D'ACCIÓ EDUCATIVA el mes de maig de 2022 i acceptat el mes de juliol de 2022 per ser-hi publicat.